

Александар Крел
sasa.krel@gmail.com

Немачко удружење Велики Бечкерек: генератор ревитализације немства у Зрењанину*

Апстракт:

Овај рад представља један од резултата вишегодишњег истраживања етничког идентитета Немаца у Војводини. У њему се, на основу анализе прикупљене емпиријске грађе, приказује покушај обнављања и оживљавања етничког и културног идентитета Немаца у Зрењанину и његовој околини. Обнављање немства у овом банатском месту у потпуности се поклапа са оснивањем и деловањем „Немачког удружења Велики Бечкерек“. У раду је приказана улога коју је поменуто удружење одиграло у процесу трансформације идентитетске стратегије Немаца у Зрењанину и околини, током последње две деценије. Истовремено, у овом раду, анализирају се модалитети којима ово локално немачко удружење настоји да очува и оживи поједине елементе сопствених етничких и културних посебности.

Кључне речи:

Војводина, Банат, Зрењанин, Немци, „Немачко удружење велики Бечкерек“.

Уводни део

Једна од држава створених након драматичног распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) и крвавих сукоба вођених између њених конститутивних народа јесте Савезна Република Југославија (СРЈ), конституисана у априлу 1992. године. Њен опстанак није потрајао дуго. Свега четрнаест година. У том, за историју изузетно кратком временском раздобљу, ова држава се сусрела са великим бројем проблема политичке и економске природе. Председнички избори у Србији, септембра 2000. године, и петооктобарске промене, које су, након њих, уследиле, донели су

* Чланак је настао као резултат рада на два пројекта: *Мултиетничитет, мултикултуралност, миграције – савремени процеси* (број 177027), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије; и *Нематеријално културно наслеђе у мултиетничким заједницама Баната*, који финансира Министарство културе и информисања Републике Србије. Теренска грађа која чини основу овог рада прикупљена је током теренског истраживања обављеног међу активистима и члановима „Немачког удружења велики Бечкерек“, током 2014. године.

победу ДОС-а¹ и најавили промену политичке оријентације српске политичке елите. Након савезних парламентарних избора, одржаних у децембру 2000. године, представници српског и црногорског политичког естаблишмента приступили су преуређењу односа између Републике Србије и Црне Горе, унутар СР Југославије. Двогодишњи преговори о будућности СР Југославије, вођени од стране представника савезних и републичких власти, били су испуњени бројним обртима (Ђукановић 2007, 53-54), а њихов резултат је било формирање Државне заједнице Србије и Црне Горе. Ова државна заједница била је још краћег века него њена претходница. Трајала је свега четири године, када је, 2006. године, из ње иступила и осамосталила се Република Црна Гора, па је и њена друга конститутивна јединица – Република Србија, била принуђена да егзистира као самостална држава.

Република Србија, као правни наследник Државне заједнице Србије и Црне Горе, преузела је обавезу да поштује читав низ законских одредби и правних регулатива донетих у време њеног постојања, као и неких које су на снагу ступиле у време постојања СРЈ. Упоредо са описаним променама државних творевина, у Републици Србији се одвијао процес друштвене трансформације, посебно након 2000. године. У Републици Србији постала је евидентна интенција њене политичке и економске елите да је приближи Европској унији. У складу са оваквим опредељењем, нови миленијум је донео и промену политике према националним мањинама, јер, гледано из угла политичких и економских интереса, оне постају веома важан фактор приближавања њихових држава матица и Републике Србије, која настоји да задобије њихову подршку, на своме путу ка уласку у Европску унију. Влада Републике Србије приступила је прилагођавању своје уставно-правне парадигме, којом се уређује положај припадника националних мањина, у складу са актуелним европским стандардима, као што је то случај у земљама из окружења (Вашић 2002, 13-68). У том смислу, још у време постојања Савезне Републике Југославије, као и након што се Република Србија појављује као самостални политички субјект на међународној политичкој сцени, у периоду од 2000. до 2009. године, потписано је више значајних међународних споразума и донето неколико релевантних закона, којима се дефинише положај припадника националних мањина (Лошонс 2010, 94-103). Оваква атмосфера, коју одликује тенденција демократизације друштва у Републици Србији, као и континуирана промена њене политике према њеним националним мањинама, условиле су промену идентитетске стратегије припадника немачке националне мањине, концентрисаних у Војводини.²

¹ Победничка политичка коалиција Демократска опозиција Србије (ДОС), која је, након пада Милошевићевог режима у Србији, преузела власт на свим нивоима. Састојала се од чак 18 политичких странака.

² Да би била избегнута евентуална термилошка збрка око појмова *етничка мањина* и *национална мањина*, потребно је нагласити да су они, иако

Историјски и друштвени контекст истраживања: од формирања немачке националне мањине до оснивања удружења „Немачко удружење Велики Бечкерек“

Серија ратних сукоба вођених између Аустрије и Турске, током друге половине 17. и почетком 18. века, завршена је припајањем централног и јужног дела Угарске Хабсбуршкој монархији. У циљу економског и демографског опоравка ових крајева, аустријски двор је приступио њиховој масовној колонизацији.³ Међу колонистима се нашао велики број занатлија и земљорадника из тадашњих немачких кнежевина, који привучен бројним погодностима и пореским олакшицама крећу ка различитим дестинацијама у средњем и јужном Подунављу, с намером да се у њима населе. Било је потребно доста времена да се превазиђу изражене, пре свега верске, а затим и језичке и културне разлике међу овим колонистима, досељеним из различитих области данашње Немачке, Француске, Аустрије и Луксембурга (Баден-Витенберга, Алзаса, Лотарингије, Саксоније, Тирола, Шлезеије и Прусије). Тек генерацијама њихових потомака пошло је за руком да се повежу у јединствену етничку целину на простору јужног Подунавља, познату као *Подунавске Швабе*⁴.

међусобно повезани, суштински различити по својој природи. Док је национална мањина појам политичког и правног карактера, појам етничка мањина ближи је етнолошкој и/ или социјално-антрополошкој научној дисциплини. У свом истраживању, прихватам и користим Ериксенову дефиницију *етничке мањине*, којом се означава бројчано инфериорна група у односу на осталу популацију у друштву/држави, која политички није доминантна и која се репродукује као етничка категорија, што подразумева постојање симболичке заједнице, чији чланови поседују свест о различитости и жељу да се та свест одржи и у следећим генерацијама (Eriksen 2004, 210). Такође, прихватам и користим разлику у одређењу појмова *етничка мањина* и *национална мањина*, на идентичан начин како је формулисан код Прелићеве, за потребе истраживања српске заједнице у Мађарској (Прелић 2008, 64-65). Према томе, сматрам да Немци у Војводини јесу *етничка мањина*, али и да су они у исто време *национална мањина*, јер у Републици Србији уживају статус националне мањине, односно, да јесу грађани једне државе (Србије) који неку другу државу (СР Немачку) сматрају својом матицом (Крел 2011, 29).

³ Поред остварења својих примарних циљева, односно, јачања војног и политичког присуства Аустрије на поменутих просторима, ова колонизација, која се, у три главне етапе, одвијала током 18. и 19. века, довела је до њиховог насељавања колониста који припадају великом броју различитих етничких заједница, чиме је детерминисана изразито мултиетничка, мултикултурална и мултилингвална природа данашње Војводине (уп. Јанкулов 1961).

⁴ Овај термин је први употребио немачки географ Херман Ридигер (Hermann Rüdiger), да би њиме нагласио разлику између Шваба у Швапској и

Одлукама Версајске мировне конференције, дуж средњег и јужног тока Дунава, Подунавске Швабе су подељене границама држава формираних након распада Аустро- Угарске монархије, у којима су стекле статус националне мањине. Такав је случај и са њиховим сународницима у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца⁵, у којој су Немци, све до окончања Другог светског рата, континуирано водили богат и динамичан привредни, политички и културни живот. У периоду између два светска рата, припадници немачке националне мањине, јавно и посредством бројних културних институција, манифестовали су симболе сопственог националног идентитета.

Након војног слома Трећег Рајха, припадници немачке заједнице који нису одлучили да избегну пред наступајућим јединицама Црвене армије и југословенских партизана суочили су се са страшним искушењем. Због учешћа извесног броја припадника немачке националне мањине, југословенских држављана, у обавештајним и војним активностима, приликом агресије Сила осовине на Краљевину Југославију, априла 1941. године, њиховог масовног приступања паравојним и полицијским јединицама које су чиниле важне полуге моћи окупационог система и почињених ратних злочина током борбених дејстава против устаника, али и цивилног становништва на територији Југославије, преостали југословенски Немци означени су као колективни кривци за све ратне страхоте. Због тога су им одузета грађанска права, лишени су права власништва над покретном и непокретном имовином (која је, у току процеса колонизације Војводине, који је, убрзо након тога, уследио, расподељена колонизованом становништву из Хрватске, Босне и Херцеговине, Србије, Црне Горе и Македоније), а затим су интернирани у сабирне и радне логоре. У том периоду, само мали број припадника немачке националне мањине успео је да избегне жестоке репресивне мере југословенских власти успостављених након окончања Другог светског рата и социјалистичке револуције (уп. Јанјетовић 2000; Јанјетовић 2005; Јанјетовић 2007; Јанјетовић 2009).

Упоредо са попуштањем притиска коме су били изложени у првим деценијама након окончања Другог светског рата, југословенским Немцима постепено су враћена грађанска права, али организовани покушаји власти да преостале Немце укључе у активан друштво-

оних који су насељени у Угарској (Transilvaniji i Satmaru) (Јанјетовић 2009, 15).

⁵ Непосредно по оснивању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Немци су чинили њену најбројнију националну мањину. Према статистичким подацима, првог извршеног пописа становништва након Првог светског рата, из 1921. године, у Краљевини СХС је живело 505.790 припадника немачке националне мањине, што је, отприлике, чинило 4, 22% од укупног броја становника (Binder 2003, 124-125).

ни, привредни и културни живот југословенске заједнице нису дали очекиване резултате (Nikolić 2003, 172–186). Две деценије проведене под теретом репресија и снажног антинемачког расположења битно су одредиле идентитетску стратегију чланова ове етничке заједнице, који су се определили за *етничку мимикрију*. Ову идентитетску стратегију⁶ карактерише свесна привремена или трајна обустава јавног испољавања симбола и/или маркера етничког идентитета сопствене заједнице, као и свесно прихватање и јавно испољавање симбола и/или маркера других етничких група из непосредног окружења, које су, у том тренутку, имале повољнији друштвени положај. Због страха проузрокованог трауматичним послератним искуствима, припадници немачке заједнице, на пописима становништва у периоду од 1945. до 1991. године, декларисали су се као Мађари, Хрвати, Чеси, Срби или припадници неке друге етничке заједнице из непосредног окружења. Они су, у том периоду, у највећем броју случајева, привремено или трајно одбацивали и/или прикривали сопствена лична и породична имена, често прихватајући друга имена и презимена која су уобичајена међу припадницима мађарске, хрватске, српске или неке друге етничке групе из непосредног окружења (Krel 2006, 324).

Немачко удружење Велики Бечкерек: покретач и носилац ревитализације и очувања етничког идентитета Немаца у Зрењанину

Емпиријска грађа прикупљена у разговорима (интервјуима отвореног типа) са активистима и члановима „Немачког удружења Велики Бечкерек“, јединог невладиног удружења које окупља Немце у овом банатском граду, током теренског истраживања у лето 2014. године, дала је потврду да је судбина готово свих припадника ове мањинске заједнице, од окончања Другог светског рата до данашњих дана, идентична на читавом простору Војводине. Животне приче Немаца из Зрењанина, по свом садржају, у великој мери, поклапају се са исповестима њихових сународника из других војвођанских средина. Ова сличност посебно је изражена када су у питању сведочења о страдањима војвођанских Немаца у сабирним и /или радним логорима, у које су интернирани након окончања Другог светског рата, као и о манифестацији њихове идентитетске стратегије у другој половини 20. века. Интервјуи обављени у Зрењанину, у прошлости једном од најзначајнијих центара немачке мањине у Војводини, сведоче да се трострука промена идентитетске стратегије, са којом су се у последњих шест деценија суочили војвођански Немци, одиграла и у овој локал-

⁶ Под стратегијом подразумевам сваку свесну и намерну активност чији је циљ одржање етничког идентитета (Naumović 1990, 49–63).

ној средини. Анализа модалитета којима Немци у Зрењанину настоје да оживе и очувају поједине елементе сопствених етничких и културних посебности упућује на јасан закључак да је кључни актер процеса изласка Немаца из "етничке илегале" и обнове немства у овој средини – „Немачко удружење Велики Бечкерек“. Међутим, овде није реч о издвојеном или посебном случају, већ о опробаном моделу који је примењен у свим срединама у којима су војвођански Немци, у процесу трансформације идентитетске стратегије, крајем 20. века и почетком новог миленијума, одбацили "камуфлажну мрежу", којом су били огрнути током периода етничке мимикрије. Генератори овог процеса, који се може тумачити у контексту настојања Републике Србије да, на свом путу који води њеном пуноправном чланству у Европској унији, сопствене законске оквире о заштити права националних мањина прилагоди постојећим европским и светским стандардима, јесу локална удружења која окупљају војвођанске Немце у локалним срединама.

Кључни догађај који је претходио конституисању „Немачког удружење Велики Бечкерек“ јесте оснивање „Die Donau-a“, првог невладиног и непрофитабилног удружења војвођанских Немаца након Другог светског рата, у Новом Саду, 1992. године. Његово формирање окончало је више деценија дуг период у коме су се припадници немачке мањине крили од јавности. Оно не само да је најавило повратак војвођанских Немаца у јавни простор, већ је, на симболичком, али и формалном нивоу, објавило почетак супституције њихове идентитетске стратегије. Његово деловање је окончало период свесног и систематског привременог прикривања и/или трајног одбацивања немства, за шта се, по окончању Другог светског рата, определио највећи број преосталих југословенских Немаца, концентрисаних углавном у Војводини.

Недуго по формирању „Die Donau-a“, основана су слична удружења и у другим урбаним војвођанским срединама у којима живе Немци (Крел 2014, 156). Готово по неписаном правилу, њихови оснивачи су били бивши чланови „Die Donau-a“, из којег су, због различитих разлога, иступили, а искуства стечена током свог чланства у њему успешно су применили у организацији рада новооснованих удружења.

Једно од удружења формираних у овом процесу "етничког буђења" Немаца на простору Војводине јесте и „Немачко удружење велики Бечкерек“ из Зрењанина, формирано 12. 8. 2003. године. Оно је основано нешто касније у односу на слична удружења у Бачкој, али више од једне деценије његове активности усмерене су на оживљавање и очување преосталих елемената етничког и културног идентитета немачке заједнице у овој банатској средини. О разлозима његовог настанка говорили су ми и са његовим досадашњим резултатима

упознали ме чланови његовог најужег руководства – председник господин Јожеф Бера, потпредседник господин Ервин Бухакер (Ervin Buchecker), те један од чланова његовог председништва Милан Топалов. Један од првих детаља на које су ми саговорници скренули пажњу, на самом почетку интервјуа вођеном у канцеларији у којој се налази средиште поменутог удружења (смештено у "Згради невладиних организација", на адреси Македонска број 1, у Зрењанину), јесу две фотографије на којима се налазе чланови његовог оснивачког одбора – људи који су га конституисали, укупно њих 12. Међу њима налазе се и ликови Ервина Бухакера и Јожефа Бера.

Евоцирајући успомене на своје чланство у „Die Donau“, оба поменута господина рекла су ми да су, у жељи да пруже свој лични допринос буђењу немства на овим просторима, 1994. године, приступила овом удружењу. Након скоро пуних девет година проведених у њему, заједно са још неколико његових чланова, одлучили су да га напусте и да, по узору на њега, оснују удружење у Зрењанину. Разлоге за доношење овакве одлуке образлажу на следећи начин:

Били смо чланови „Die Donau“-а, до августа 2003. године. Тада смо иступили из њега и оформили наше удружење. Зашто смо то учинили? Зато што је један од циљева руководства био да сви његови чланови који живе ван Новог Сада, у својим местима, у којима још има Немаца, оснују његове подружнице или нова локална удружења.

Одлука о њиховом напуштању „Die Donau“-а била је детерминисана унапред утврђеним планом о оснивању сличних удружења у локалним срединама, која би својим активностима помогла "буђење" немачке заједнице која се налазила у својеврсној "етничкој хибернацији" у њима. Дакле, реч је о јасно утврђеној платформи идентитетске стратегије, а интенцију формирања локалних удружења Немаца у појединим банатским местима, у чијем покретању су кључну улогу одиграли бивши чланови „Die Donau“-а, потврђују и примери конституисања удружења у Кикинди и Белој Цркви.

У време формирања, тада важећи законски прописи предвиђали су да је за конституисање и регистрацију оваквог удружења било потребно најмање 10 чланова оснивачког одбора. Овај услов био је лако испуњен, јер је између двадесетак припадника немачке мањине у Зрењанину изабрано њих 12, који су оформили његово оснивачки одбор. Непосредно по регистрацији у СО Зрењанин, радом „Немачког удружења Велики Бечкерек“ руководило је његово председништво, у чијем саставу су се налазили: председник, потпредседник, секретар и три члана. У прво време оно је функционисало без надзорног одбора, који је конституисан тек у каснијој фази његовог рада.

Идентично као и у другим војвођанским срединама, последице етничке и културне мимикрије Немаца у Зрењанину и његовој околини су бројне. Поучени искуством стеченим у новосадском удружењу, чланови Председништва „Немачког удружења Велики Бечкерек“, попут свих осталих немачких удружења у Војводини, настојали су да шок терапијом, коју је чинила поновна јавна и слободна употреба антропонима и немачког језика, у кратком временском року, реанимира локалну немачку заједницу, која се налазила на умору. Реч је о примени искуства стечених током боравка у „Die Donau“-у, односно покушајима ревитализације базираним на, у овом моменту, два круцијална симбола етничког идентитета немачке мањинске заједнице у Војводини, којима њени припадници исцртавају сопствене симболичке границе у односу на остале етничке колективе и мањинске групе у свом изразито мултиетничком окружењу (Крел 2014, 309).

Имајући у виду значај антропонимије, друштвене праксе избора и употребе личних имена, која, у животима припадника мањинских заједница, игра важну улогу (видети опширније у: Дрљаца 1988, 73-81; Павловић 1990, 98-99; Лукић-Крстановић 1992, 137-143; Благојевић 2005, 167-176; Благојевић 2006, 39-45; Marković 2012, 67-110; Крел и Ђорђевић Црнобрња 2014, 113-123; Ђорђевић Црнобрња и Крел 2014, 765-778), руководиоци „Немачког удружења Велики Бечкерек“, одмах по његовом оснивању, инсистирали су да сви чланови, без изузетка, приступе слободној и јавној манифестацији својих имена и презимена у Зрењанину, што до тада није био чест случај. Наиме, током периода етничке мимикрије, у социјалистичкој Југославији, дошло је до евидентних промена у погледу избора личних имена војвођанских Немаца.⁷ Током готово читаве друге половине 20. Века, Немци у Војводини својим потомцима дају етнички неутрална имена. Због тога, у поменутом периоду, међу Немцима у Војводини доминирају антропоними на основу којих се, бар на први поглед, није могло наговестити њихово немство. У то време, деца су

⁷ До окончања Другог светског рата, избор личних имена припадника немачке националне мањине чињен је на основу слободне воље, односно афинитета њених припадника, условљеног њиховом религијском, културном и породичном традицијом. Деца војвођанских Немаца добијала су лична имена углавном на основу религијске припадности својих родитеља. Због тога су војвођански Немци римокатолици углавном добијали имена библијског порекла или она која су изведена из њих. За разлику од њих, њихови сународници евангелисти одлучивали су се за „народна“ имена, чији корен потиче из немачког фолклора и/или митологије. У оба случаја, употреба њихових антропонима у јавности није изазивала негативне реакције (Крел и Ђорђевић Црнобрња 2014, 117).

добијала имена карактеристична за припаднике етничких заједница из окружења (хрватске, словачке, чешке), али најчешће она која су била асоцијацију на припадност мађарској етничкој заједници. У том периоду, одрасла лица су се, у страху да не одају своју етничку припадност, у великом броју одлучивала за привремену и/или трајну супституцију својих личних имена, која су сматрала очигледно немачким и узимање интернализираних и/или имена која су им олакшавала прикривање њихове припадности Немцима у Војводини (Крел 2014, 304). Оваква пракса избора личних имена војвођанских Немаца напуштена је одмах по оснивању првих локалних немачких удружења у Војводини. Њихови руководиоци, препознајући снагу коју, као симболи етничког идентитета, лична имена у себи носе, већ су прве чланове охрабривали да врате крштена имена, а у неким случајевима, чак и презимена, и да, на тај начин, потврде свој повратак и приврженост немству (Крел 2014, 113-123).

Насупрот обиљу емпиријског материјала који сведочи о поновном оживљавању антропонима војвођанских Немаца, током истраживања спроведеног у Зрењанину, забележио сам један сасвим необичан случај. Реч је о његовом актуелном потпредседнику, господину Ервину Бухакеру, који никада није привремено и/или трајно прикривао своју припадност немачкој заједници у Војводини, па, сходно томе, није ни вршио „маскирање“ свога имена и презимена. О томе, господин Бухакер каже:

Желим да истакнем да сам ја, у том погледу, био изузетно тврдоглав. Иако сам преживео логор, када сам, 1956. године, добио своју прву личну карту, изјаснио сам се као Немац. Тада је, у личној карти, још увек стајала рубрика у којој је била уписивана националност њеног власника. У мојој војној књижици из 1965. године, као и у мојој партијској књижици, такође стоји да сам Немац.

Са мојим коментаром, у коме сам констатовао да је он један од ретких припадника немачке националне мањине који се није одлучио за етничку мимикрију током друге половине 20. века, него да је имао довољно смелости да јавно и слободно манифестује своју етничку припадност, господин Бухакер се, уз осмех, у потпуности сложио.

Он се осврнуо и на проблем са којим се сусреће један број његових сународника на простору Војводине, такође везан за њихова имена и презимена. Ради се о њиховом неправилном начину транскрибовања у званичним документима на српском језику, као што је то био случај и са њиховим транскрибовањем у СФРЈ, када је била у питању израда докумената на тадашњем српско-хрватском језику. Овакву праксу Ервин Бухакер тумачи недовољним степеном познавања немачког језика у локалној средини и о њој каже:

Пошто Вук Стефановић Караџић није предвидео исти словни начин обележавања гласова као у немачком језику, моје презиме изговарају и пишу на српском језику Бухакер. Међутим, у мојој крштеници из цркве, која се, такође, сматра званичним документом стоји немачки облик *Vuchecker*.

Други важан сегмент активности „Немачког удружења Велики Бечкерек“ везан је за обнову и очување немачког језика. Током периода етничке мимикрије, Немци у Зрењанину и околним местима нерасу су се служили немачким језиком. Нису га употребљавали у јавној комуникацији. Ервин Бухакер о том периоду каже: Важило је правило да на јавном месту не смеш причати на немачком језику.

Због дубоко укорененог страха, избегавали су да разговарају на немачком и приликом интерних разговора вођених са својим пријатељима и комшијама немачког порекла. Било је случајева да је употреба немачког језика потпуно изобичајена у разговору са блиским сродницима, па чак и у комуникацији међу члановима породице. Уместо тога, комуникација се обављала на језику или језицима других етничких група из окружења. Такава је био случај и са њиховим сународницима у осталим војвођанским срединама (Krel 2012, 175-177). Оваква пракса довела је до минимума језичке компетенције немачког језика међу члановима немачке заједнице у Зрењанину, у тренутку оснивања Удружења. Због тога су руководиоци зрењанинског удружења одмах покренули бесплатне течајеве немачког језика. Наставу намењену свим заинтересованим члановима зрењанинског друштва који су желели да га науче и/или усаврше организовала је и држала професорка немачког језика у једној од зрењанинских средњих школа. За њено извођење није тражила новчану накнаду, већ се према њој односила као према свом скромном доприносу ревитализацији локалне немачке заједнице. За разлику од већине других локалних немачких удружења у Војводини, у којима је течај немачког језика обухватао и виши и конверзацијски ниво, у Зрењанину је наставу похађало свега десетак полазника који су завршили почетни и средњи курс. Уложени напори у циљу повећања степена компетенције познавања немачког језика у тој локалној средини нису донели импресивне резултате. Ситуација је додатно отежана након смрти професорке која је држала курс, јер у овом тренутку, Удружење нема никога ко је компетентан да, без новчане накнаде, преузме бригу о његовом организовању и одржавању. Нема ни чланова који су заинтересовани за његово похађање. Додатни проблем у овој ситуацији јесте чињеница да Удружење, осим старијих полазника течаја немачког језика, никада није имало полазнике млађих узрасних категорија, што би био важан разлог за његово поновно покретање. Међутим, олакшавајућа околност, у овој готово безизлазној ситуацији, јесте чињеница да, уколико

се у Удружењу појави неко је заинтересован да научи немачки језик или побољша његово познавање, то може да учини у истој згради у којој је смештено локално немачко удружење, на течају у канцеларији Европског покрета у Зрењанину.

Упитан да каже нешто о учешћу најмлађих чланова немачке заједнице на течајевима немачког језика, председник Јожеф Бера дао је одговор који открива најслабију тачку Удружења. Реч је о потпуном изостанку деце из свих активности Удружења. О томе господин Бера каже:

Не само да деца није било на течајевима немачког језика, него у Удружењу нисмо имали никаквог рада са њима. Мислим да разлог томе лежи у још увек дубоко укореваном страху. У нашој јавности, још увек је присутна представа да су Немци архетипски непријатељи. Она се деци усађује систематски још од школских дана. Свест се тешко мења. Зато се најмлађи тешко одлучују да се изјасне као Немци или да уче немачки језик, да их околина не би поистоветила са непријатељима.

Изостанак деце и омладине у раду зрењанинског удружења свакако се може сматрати његовим највећим проблемом, јер би се, због тога, већ у блиској будућности, оно могло сусрести са недостатком чланова, што би неминовно довело до његовог гашења, али и нестанка целокупне немачке заједнице у овом банатском граду.

Оцењујући степен познавања немачког језика чланова овог удружења, господин Ервин Бухакер каже:

Прва организована акција коју смо покренули била је вежбање немачког језика, јер смо настојали да њиме овладамо у тој мери да се комуникација у Удружењу одвија на њему. На нашу жалост, и данас има Немаца који не знају немачки језик. Има мало оних који добро познају немачки језик и који су у стању да врше конверзацију на њему. Много је више оних који га не знају или га слабо говоре".

Позван да оцени свој ниво компетенције немачког језика, он даје следећу оцену:

На скали од један до пет, ја бих себи доделио четворку. То је због тога што сам немачки језик говорио код куће и учио га у школи. То није био случај са свима. Познавање немачког језика користило ми је на послу. У фабрици у којој сам био запослен као машински инжењер, био сам и преводилац за немачки језик, када смо остваривали сарадњу са немачким фирмама. Сигуран сам да на учење језика највише утиче мотивација.

Упркос бројним проблемима, активности „Немачког удружења Велики Бечкерек“ у вези са подизањем степена компетенције не-

мачког језика на виши ниво задовољиле су очекивања припадника локалне немачке заједнице, о чему сведоче речи Јожефа Бере:

Требало је да видите ту радост када смо основали Удружење. Људи су коначно дошли да би једни са другима причали о својој прошлости и о ономе што их је деценијама тиштало. Дошли су да би међусобно комуницирали на немачком језику. Чак су неки старији људи причали и на швапском дијалекту. Комшија ти је био, ниси ни знао да је Немац. Толико су сви били затворени у свом кругу.

Поред могућности да разговарају на немачком језику са својим сународницима, члановима зрењанинског удружења, али и свим заинтересованим Зрењанинцима, омогућено је да, у Удружењу, користе приручну библиотеку која садржи пар стотина књига и часописа објављених на немачком језику. Књиге су донирали сами чланови Удружења, као и грађани Зрењанина, у циљу очувања и популаризације немачког језика у овом банатском месту.

„Немачко удружење Велики Бечкерек“ данас броји више од 130 чланова. Његови руководиоци напомињу да се свега двадесетак њих може назвати активистима, јер су они, поред решености да узму учешће у осмишљавању и спровођењу његових акција, спремни и да редовно измирују своју финансијску обавезу према Удружењу, односно да плаћају годишњу чланарину у висини од 1.500 динара. Чланарина је тренутно једини извор из кога се оно финансира, јер је, због тренутне економске кризе у Републици Србији, ускраћена финансијска потпора која је Удружењу стизала од надлежних институција Аутономне покрајине (АП) Војводине и од Скупштине града (СГ) Зрењанина. Оно тако долази до финансијских средстава неопходних за подмиривање рачуна за изнајмљивање канцеларије, употребу фиксног телефонског апарата и утрошену електричну енергију. Упркос томе, његово руководство, у недостатку ефикаснијег начина да се избори са неуредним платишама, изрицањем јавних опомена, покушава да пробуди очигледно уснулу савест својих појединих чланова. Финансијске потешкоће са којима је суочено зрењанинско удружење, изван сваке сумње, спутавају његове активности и, без обзира на објективне економске проблеме са којима се Република Србија већ дуго низ година суочава, илуструју несклад између важећих законских оквира и њихове практичне примене.

Слично као и у осталим локалним немачким удружењима у Војводини, потенцијални члан који је желео да се учлани у „Немачко удружење Велики Бечкерек“ био је у обавези да његовом руководству на увид достави оригинал или копију документа којим се доказује да је неко од његових непосредних сродника (отац, мајка, деда, баба) имао немачко порекло. У највећем броју случајева, чланови Удру-

жења своје немачко порекло документовали су крштеницом из римокатоличке или евангелистичке цркве, а у извесним случајевима, и изводом из матичне књиге рођених. Оваква пракса примања нових чланова у Удружење, на основу њиховог крвног сродства са припадницима немачке мањине, очигледно настала на основу примордијалистичког поимања етничитета (уп. Путинја и Стреф-Фенар 1997, 97-104), била је актуелна од тренутка његовог оснивања, све до 2003. године, када је делимично ублажена. Од тада, уведена је категорија *симпатизера* Удружења – којој могу припадати сви заинтересовани за очување и популаризацију немачке културе у Зрењанину, као и сва лица која су, на било који начин, желела да дају свој допринос помирењу Немаца и њихових суседа у овој средини, без обзира на припадност немачкој заједници. Образлажући ову промену, председник Удружења Јожеф Бера каже:

Устав Републике Србије и њени закони не предвиђају могућност да се било ком њеном држављанину, због његове етничке или националне припадности, ускрати право на чланство у било ком националном удружењу. Према Уставу, дужни смо да примимо сваког члана који прихвата наш статут. Никога не можемо спречити да постане наш члан због тога што није Немац.

На моје питање ко све може бити сврстан у категорију симпатизера, моји саговорници су одговорили:

Пре свега, лица која су боравила на привременом раду у СР Немачкој, пријатељи Немаца, људи који цене немачку културу, јер, нажалост, многи и данас нису у довољној мери упознати са њом. И данас многи СР Немачку посматрају у контексту њене улоге коју је имала у Другом светском рату.

Један од симпатизера овог удружења постао је и господин Милан Топалов. Након повратка са привременог рада у СР Немачкој, овај рођени Елемирац, вођен жељом да сазна узроке протеривања Немаца из његовог родног места, прикључио се „Немачком удружењу Велики Бечкерек“. Због његове решености да учествује у осмишљавању и реализацији акција Удружења, убрзо је кооптиран у његово председништво и, у овом тренутку, једини је његов члан који није Немац. Разлог свог ангажовања у зрењанинском удружењу тумачи жељом да „допринесе помирењу наших суграђана који су, до половине 20. века, живели на овим просторима и оних који су на њима остали“.

Иако је највећи број чланова, приликом приступања „Немачком удружењу Велики Бечкерек“, искрено желео да, својим учешћем у њему, допринесе очувању и ревитализацији немства у Зрењанину и/или да помогне популаризацији немачке културе и откривању истине о судбини војвођанских Немаца у Војводини по окончању Дру-

гог светског рата, сазнао сам да је било оних који су му приступили због сасвим другачијих разлога. Његови руководиоци су ми открили да је било случајева, додуше ретких, да су му појединци приступили из личног интереса. Реч је о лицима која су, на тај начин, желела да олакшају и/или избегну поступак издавања виза које су им биле неопходне за путовање у СР Немачку, у време "визног режима", односно у време трајања санкција које је међународна заједница увела СР Југославији, због учешћа у ратним сукобима вођеним у Босни и Херцеговини. Након што су увидели да су, као и сви остали држављани СР Југославије, у обавези да путну визу изваде у амбасади СР Немачке у Београду и да им, у том процесу, чланска карта овог удружења не омогућује никакве олакшице, они су га убрзо напустили.

У настојању да што потпуније представе своје историјске и културне специфичности, по узору на раније установљен избор за најбољи *куглоф*, који се већ дужи низ година одржава у Сремским Карловцима (уп. Крел 2009, 86), руководиоци зрењанинског удружења покренули су манифестацију избора за најбољи *милиброт*.

У оба случаја, реч је о карактеристичним врстама колача, који се једу углавном за доручак и служе уз белу кафу, а које припадници немачке заједнице у Војводини доживљавају као један од карактеристичних симбола "швапске кухиње". Ова манифестација, која представља атрактиван сегмент постојеће туристичке понуде у Зрењанину, одржава се једном годишње, крајем октобра. „Немачко удружење Велики Бечкерек“ је, до сада, организовало седам „Милиброт фестивала“, а одржавање осмог, у време нашег разговора, било је планирано за 29. 11. 2014. године. У оквиру ове манифестације, трочлани жири има задатак да изабере три најукуснија милиброта и да њиховим „ауторима“ додели предвиђене награде. Осим тога, врши се избор и за најбољи милиброт, на основу гласова публике. У зрењанинском удружењу, кажу да су, на прошлогодишњој манифестацији, учествовале 23 домаћице, које су изложиле свој *милиброт*. Обавештење о датуму одржавања манифестације објављује се посредством локалних средстава јавног информисања у Банату (телевизијских и радио станица, дневних листова, те интернет портала), што даје могућност да на њему учествују и такмичари из других војвођанских немачких удружења. На овај начин, упућује се позив такмичаркама које нису припаднице немачке заједнице у Војводини, а досадашње манифестације потврдиле су да су оне бројније од својих ривалки које долазе из редова немачке заједнице у Војводини. Ова чињеница иде у прилог тврдњи да је *милиброт* одавно изишао из окриља „швапске кухиње“ и да је, с временом, ушао у банатски мени, на коме се већ налазе бројна јела која су, на сличан начин, „позајмљена“ из ње (уп. Мартинов 2004, 94).

Руководиоци и активисти „Немачког удружења Велики Бечкерек“ учествују у обележавању места на којима су, у прошлости, постојали сабирни логори намењени војвођанским Немацама, као и оних места на којима су сахрањене њихове жртве. Они су, у сарадњи са руководством „Немачког народног савеза“ из Суботице и представницима локалних власти и мештана, учествовали у подизању два спомен-обележја на месном католичком гробљу у Гакову, на тај начин, обележивши масовну гробницу у којој почивају жртве сабирног логора који се налазио на територији села Гаково и Крушевље, у околини Сомбора. Осим тога, у сарадњи са господином Лоренсом Бароном (Logens Baron), једним од преживелих заточеника логора у Книћанину, организовали су обнову капеле на тамошњем католичком гробљу, на коме се налазе масовне гробнице са посмртним остацима око 12. 000 војвођанских Немаца, страдалих у сабирном логору који је у њему постојао. Чланови зрењанинског удружења учествовали су и у подизању два спомен-места у Кикинди. Прво је подигнуто у тамошњој „Млекари“, 2002. године, и обележава место на коме се налазио сабирни логор из кога су војвођански Немци из Кикинде и околине депортирани у радне логоре, а друго на месном „Железничком гробљу“ (римокатоличком гробљу) обележава масовну гробницу у којој се налазе жртве страдале током одмазде која је уследила у првим данима након ослобођења Кикинде од Немаца (Крел 2013, 206). Поред тога, његови активисти су, на територији града Зрењанина, фотографисали сва немачка гробља и фото-документацију која сведочи о стању у коме се она у овом тренутку налазе послали на адресу Владе АП Војводине, да би се обезбедила финансијска средства за њихово уређење.

Једну од значајних разлика између „Немачког удружења Велики Бечкерек“ и других удружења војвођанских Немаца чини однос према расподели хуманитарне помоћи, слично као и у случају њене доделе у Кикинди (уп. Крел 2013, 206). Наиме, док се њена расподела, посредством лица задужених за њену расподелу, врши у оквиру већине удружења, у овом удружењу то није случај. Свесни чињенице да би мотив за учлањење једног броја лица у Удружење могао бити њихово настојање да остваре право на добијање хуманитарне помоћи, његови руководиоци су, од почетка, настојали да њену расподелу врше независно од рада „Немачког удружења Велики Бечкерек“. Због тога су се, 2014. године, одлучили и за промену назива Удружења, тако да је претходни назив (иако је био актуелан само годину дана) „Немачко хуманитарно удружење Велики Бечкерек“ промењен у садашњи „Немачко удружење Велики Бечкерек“. О томе Ервин Бухакер каже:

Да бисмо отклонили сваку сумњу, из назива смо избацили одредницу *хуманитарно* и формирали садашњи назив Удружења. Ми не бежимо од поделе хуманитарне помоћи, али не преко нашег удружења. Хуманитарна

организација која се бави њеном доделом већ постоји. Она се прикупља у Немачкој, а дистрибуира преко центра у Сомбору. Тај центар годишње подели преко 2000 пакета на територији Војводине. Њена расподела почиње крајем октобра, почетком новембра, да би се обавила до Божића. На њу право стичу сва лица која су припадници немачке заједнице у Војводини, старија су од 60 година и која су слабијег имовинског стања, без обзира да ли су чланови нашег удружења или не. Раније је много већи број лица уживао хуманитарну помоћ, али се, од пре две-три године, поштује правило да лица која примају пензију у висини до 200 евра добијају два пакета, она која примају пензију од 200 до 400 евра добијају један пакет, а сви они који имају пензију већу од 400 евра губе право на њену доделу. Како се стиче право на доделу хуманитарне помоћи? Поднесе се захтев, приложи се пензијски чекови и доставе се потврда из социјалне установе и крштеница од оца, мајке, деде, бабе да би се доказало немачко порекло. Та документа подносе се мени лично, а ја их прослеђујем у Сомбор. Они доносе коначну одлуку. Ја сам задужен да водим комплетну бригу око хуманитарне помоћи на територији Зрењанина. Тако је још од како сам се учланио у „Die Dunau“, 1992. године. Ове године сам поделио 84 пакета хуманитарне помоћи. Имам око 50 њених корисника, а свега њих 10 су чланови нашег удружења. Уколико је неко имао супружника Немца и / или Немицу, који је умро, потребно је да нам достави венчани лист и умрлицу да би наставио да добија његову хуманитарну помоћ.

Описане активности „Немачког удружења Велики Бечкерек“, иако нису толико бројне као што је то случај у неким другим срединама, представљају начине на које његови руководиоци и активисти настоје да, након окончања „етничке мимикрије“, прену из „стања етничке пасивности“ и покрену преостале малобројне Немце у Кикинди и њеној околини. Слично као и у другим војвођанским срединама, њихови напори посебно су усмерени у правцу обнове и јавне употребе немачког језика и етнонима, јер је реч о, у овом тренутку, два најснажнија симбола њиховог етничког идентитета, на овим просторима. Без обзира на одређене потешкоће са којима се сусреће у свом раду, ово удружење је генератор процеса ревитализације и (ре)конструкције етничког и културног идентитета Немаца у Зрењанину и његовој околини, јер својим активностима оно формулише њихове идентитетске стратегије, у складу са актуелним друштвеним околностима.

Закључак

Резултати истраживања спроведеног међу Немцима у Зрењанину показују да су Немци у Зрењанину делили судбину својих сународника у Војводини, као и да су, због изузетно бурних и динамичних политичких дешавања у 20. веку, три пута вршили супституцију влас-

тите идентитетске стратегије. Свака од њих била је изазвана дејством међународних и унутрашњих политичких дешавања. Избор идентитетских стратегија банатских Немаца, односно модалитета изражавања њихових најзначајнијих симбола етницитета био је одређен природом односа који су они имали са већинским становништвом у локалним срединама, а њихова интеракција је зависила од положаја који су они имали у југословенском друштву. Период етничке мимикрије војвођанских Немаца је окончан, а Немци у Зрењанину, попут својих сународника у другим локалним срединама, на почетку новог миленијума, искористили су своја законска права да се организују у локално невладино удружење које окупља припаднике немачке заједнице. Његовом оснивању и деловању допринела је промена ауторепрезентације припадника немачке заједнице у Војводини. За разлику од послератног периода, у коме је сваки облик јавног повезивања са етничким и културним идентитетом војвођанских Немаца имао негативан предзнак и са собом повлачио ризик да лице које јавно манифестује неки од његових симбола буде изложено негативним реакцијама у јавности, данас то више није случај. Од оснивања „Немачког удружења Велики Бечкерек“ у Зрењанину, Немци спроводе идентитетску стратегију слободне и јавне манифестације симбола свог етничког идентитета, а Удружење представља генератор процеса ревитализације и (ре)конструкције њиховог етничког и културног идентитета у тој средини. Ово удружење, својим активностима, формулише њихову идентитетску стратегију, која је у складу са актуелним друштвеним околностима. Упркос њиховим уложеним напорима, поставља се питање како ће се у будућности одвијати овај процес, ако се у обзир узме чињеница да је ова етничка заједница лишена економске, културне и политичке елите, као и да су, у њеним редовима, активна искључиво старија лица, односно да нема млађих носилаца овог процеса. Одговор на ово питање донеће дани пред нама, а какав ће он бити зависи од мотивације малобројног подмлатка немачке заједнице у Зрењанину.

Литература:

Binder, F. 2003. „Promemorija“. U *Jedan svet na Dunavu*, ur. Nenad Stefanović, 124-138. München, Beograd: Donauschwäbische Kulturstiftung.

Bašić, G. 2002. „Položaj nacionalnih manjina u SR Jugoslaviji“. U *Demokratija i nacionalne manjine*, ur. Goran Bašić, 13-69. Beograd: Centar za istraživanje identiteta.

Bašić, Goran (ur). 2002. *Demokratija i nacionalne manjine*. Beograd: Centar za istraživanje identiteta.

Благојевић, Г. 2005. *Срби у Калифорнији. Обредно-религијска пракса и етницитет верника српских православних парохија у Калифорнији*. Београд: Етнографски институт САНУ (Посебна издања 54).

Благојевић, Г. 2006. Колонија Срба у Солуну – лична имена и етничко обележје према матичним књигама (1896-1945). *Гласник Етнографског института САНУ* LIV: 39-45.

Дрлјаča, Д. 1988. Лично име као ознака етничког идентитета. *Етнoлoшкe свескe* IX: 73-80.

Ђорђевић Црнобрња, Ј. и А. Крел. 2014. "Интернационализација" личних имена: Горанци у Београду и Немци у Војводини. *Етноантрополошки проблеми* 9 (3): 765-778.

Eriksen, T.H. 2004. *Etnicitet i nacionalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Janjetović, Z. 2000. *Between Hitler and Tito. The Disappearance of the Vojvodina Germans*. Belgrade: Institute for Recent History of Serbia.

Janjetović, Z. 2005. *Deca careva, pastorčad kraljeva. Nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918–1941*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.

Janjetović, Z. 2007. Proterivanje nemačkog i mađarskog življa iz Vojvodine na kraju Drugog svetskog rata. *Hereticus, Časopis za preispitivanje prošlosti* 5 (1): 106-118.

Janjetović, Z. 2009. *Nemci u Vojvodini*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.

Крел, А. 2006. Промене стратегије етничког идентитета Немаца у Суботици у другој половини 20. века. *Гласник етнографског института САНУ* LIV: 319-332.

Крел, А. 2007. „Положај немачке националне мањине у Војводини на примеру Немаца у Суботици“. У *Положај националних мањина у Србији*, ур. Војислав Становчић, 435-445. Београд: Одељење друштвених наука САНУ. Међуодељенски одбор за проучавање националних мањина и људских права (књига 30).

Крел, А. 2009. Били бисмо и Кинези, само да нас оставе на миру: (ре)конструкција етничког идентитета Немаца у Војводини. *Антропологија* 9: 131-146.

Крел, А. 2011. *Етнички идентитет Немаца у Војводини*, рукопис докторске дисертације. Београд: Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду.

Krel, A. 2012. Sprechen Sie Deutsch? German Language and Revitalization of Ethnic Identity of the Germans in Ваџка. *Гласник етнографског института САНУ* LX (2): 171-185.

Крел, А. 2013. Немачко удружење Кикинда: ревитализација немства у Кикинди. *Рад Музеја Војводине* 55: 199-209.

Крел, А. 2014. *Ми смо Немци. Етнички идентитет припадника немачке националне мањине у Војводини на почетку 21. века*. Београд: Етнографски институт САНУ (Посебна издања 80).

Лукић-Крстановић, М. 1992. *Срби у Канади. Живот и симболи идентитета*. Београд: Етнографски институт САНУ (Посебна издања 36).

Marković, P. J. 2012. *Trajnost i promena. Društvena istorija socijalističke i postsocijalističke svakodnevice u Jugoslaviji i Srbiji*. Београд: Службени гласник.

Мартинов, З. 2004. *Немачки утицај на исхрану у Банату*. Панчево: Мали Немо.

Павловић, М. 1990. *Срби у Чикагу. Проблем етничког идентитета*. Београд: Етнографски институт САНУ (Посебна издања 32).

Lošonc, A. 2010. *Politika reprezentacije manjina u funkciji pomirenja*. Београд: Фондација Конрад Аденауер; Центар за политиколошка истраžивања и јавно мњење Института друштвених наука.

Прелић, М. 2008. *(Н)и овде (н)и тамо, етнички идентитет Срба у Мађарској на крају XX века*. Београд: Етнографски институт САНУ (Посебна издања 64).

Putinja, F. i Ž. Stref-Fenar. 1995. *Teorije o etnicitetu*. Београд: XX век.

Становчић, Војислав (ур). 2007. *Положај националних мањина у Србији*. Београд: Одељење друштвених наука САНУ. Међудодељенски одбор за проучавање националних мањина и људских права (књига 30).

Stefanović, Nenad (ur). 2003. *Jedan svet na Dunavu*. München, Београд: Donaueschinger Kulturstiftung.

Đukanović, D. 2007. *Institucionalni modeli i demokrtizacija postjugoslovenskih država*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.

Aleksandar Krel

Veliki Bečkerek German Association – Initiator of Germandom Renewal in Zrenjanin

Based on the collected empirical material, in this paper I have analysed the renewal and revival of the ethnic and cultural identity of Germans in Zrenjanin and its surroundings. The renewal of Germandom in this city in Vojvodina entirely coincides with the foundation and activities of the *Veliki Bečkerek* German Association. This paper presents the key role this local association has played in the process of transformation of identity strategy of Germans in Zrenjanin and its surroundings over the past two decades. Through its activities, the *Veliki Bečkerek* German Association has formu-

lated identity strategies of Germans in Zrenjanin in accordance with the current social circumstances, which highlights the fact that “reading” of the ethnic identity of the observed community is inseparable from the historic, political, cultural, and economic context in which this community is situated.

Key words: Vojvodina, Zrenjanin, Germans, *Veliki Bečkerek* German Association